

РЕЗЮМЕТА НА НАУЧНИТЕ ПУБЛИКАЦИИ

представени от доц. д-р Калин Руменов Михайлов

I. КНИГИ

1. Християнство и литература. Фигури на (не)благородното. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2023, 262 с. [Основен монографичен труд по конкурса]

От въведението към този труд, който продължава отдавнашна и трайна линия в изследователските ми усилия, посветена на взаимоотношенията между християнството и художествената литература, става видно колко дълго е зрял и се е рязгърщал неговият замисъл. Първоначалният тласък е даден от един *рецепционен* проблем: как да бъде представяно и тълкувано творчеството на автори като Жорж Бернанос (тук може да се добави Константин В. Георгиу, в известна степен и Тахсин Юджел), които намират твърде *закъснял* прием в чужда за тях културна и литературна среда. Ключов момент в избистрянето на началния замисъл настъпва, когато се оказва, че подобни творци могат да бъдат обвързани с визията за фигурата на *свидетеля* на своето време, идея, подсказана от предговор на Андре Малро към изданието на Бернаносовия роман „Дневникът на един селски свещеник“ от 1974 г. Това обвързване помага да се определи изходният кръг от автори-„спътници“, които са призвани да създадат *подходящия контекст* за адекватното усвояване на подобни странни и „самотни“ творци във възприемащата ги с голямо *закъснение* литературна и социокултурна традиция. След тази стъпка преходът от фигурата на свидетеля към тази на *(не)благородната личност в литературата* изглежда закономерен: в споменатия предговор на Малро към най-известната Бернаносова творба такова развитие се съдържа само имплицитно, но в голяма част от интрепретациите на романа през годините то е набеязано и експлицитно.

Понятието за *благородна личност*, с което се работи в този труд, е дефинирано и онагледено в първата подглава от първия раздел на книгата („Фигури на (не)благородното в европейския роман). В нея се разгърщат и други два важни концепта, свързани с теоретичната макрорамка и обхвата на изследването – *преданието на благородството* (и

съответно – на низостта) и *вертикалният реализъм*, който е противопоставен на *циничния реализъм* в литературата. В този първи раздел от книгата изложението се движи – без да следва строго хронологичния принцип – във *времения диапазон* от „Дон Кихот“ на Сервантес (1605–1615) до началото на XXI век (най-късната романа творба, която е визирана конкретно, „9,99 лв.“ на Фредерик Бегбеде, е от 2003 г.). В първия раздел съществено внимание е отделено и на *дневниковото* слово – както в романа, така и извън него. Занимаването с него е мотивирано отново чрез спецификите на споменатата по-горе Бернаносова творба като роман дневник, а романът и дневникът са разгледани в перспективата на едно ефективно и различно в своята интензивност жанрово взаимодействие помежду им.

Вторият раздел на труда („П(р)ориви към благородното в българската белетристика“) се опира на концептуалния инструментариум, използван в първия му дял, но внася повече *психобиографични елементи*, отнасящи се до двамата ключови автори, които го откриват – класиците на българската литература от следосвободенския период Елин Пелин и Йордан Йовков. Тези всепризнати у нас майстори в изкуството на красивото разказване, наречено белетристика, са разгледани отново през призмата на концепта за *преданието на благородството*, предание, до чиито измерения читателят на книгата вече се е докоснал по отношение на чуждестранните автори и творби, привлечени до момента в нея. За разлика от първия раздел, тук изследователят остава изцяло в полето на фикционалното разказване, ако се изключат, разбира се, двата „потрета“ на Е. Пелин и Й. Йовков, в чието изграждане също не липсват белетристични подходи, а хронологичната *граница*, до която се стига, е изтеглена малко по-напред. Най-късната творба, разгледана в този дял, е сборникът с разкази „Лъх от тих вятър“ от Янчо Михайлов, излязъл през 2020 г.

Заключението на книгата се стреми да изведе преди всичко основните акценти, определящи характера на трите *придвижвания*, които авторът ѝ смята, че е успял да осъществи (по линия на утопичното, хетеротопичното и дистопичното; на семейството и отношението към него; на хоризонталното и вертикалното в човешкото битие), но не сам, а съпътстван от своите *читатели*. По време на литературното си пътешествие той се е стремил да не ги загуби от поглед и затова на последно, но не по значение място, може само да се надява, че благородният идеал за *homo verticalis*, изведен в самия му край, ще се окаже толкова привлекателен за тях, колкото се е видял на самия него.

2. Християнската литература – между вписването и отграничаването. С послеслов от Т. Христов. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2013, 207 с.

Книгата „Християнската литература – между вписването и отграничаването“ е първи опит на автора ѝ да потърси последователно отговор на част от питаннята, възникващи пред изследователя, когато се захване с явлението съвременна християнска художествена литература, с въпросите около нейното съществуване и определяне, с особеностите и конститутивните ѝ черти, с модусите на нейното функциониране.

Изследването на този кръг от проблеми е рязгърнато в книгата чрез вътрешна логика, която ще представя съвсем накратко. Първият и по-обемен дял от нея е посветен на романа, не само като издънка от древния дънер на епоса, но и като жанр, който продължава, от Просвещението насам, да заема несъмнена лидерска позиция в полето на художествената словесност. Въвеждащият в този дял текст тръгва от познатия ни дебат за отношението висока vs масова литература, но го полага в контекста на християнското романописане. Тук той се конкретизира чрез проблемите за (не)режисираността (или (не)предвидимостта) в разгръщането на един романен сюжет и за ролята на разказвача в творби, които се движат в диапазона от пряката назидателност до възвишената трагичност. Оттук се стига логично и до връзката между разказвача и „свещеническата“ функция в един християнски роман, която е разгледана чрез две различни в конфесионален и национален план вариации: католически и протестантски, френски и български. Следващите текстове – за „Космическа трилогия“ и „Плаването на „Разсъмване“ на К. С. Луис и за романистиката на Франк Перети – засягат проблематика, гравитираща главно около пространствените измерения на романныя свят. Интересът към нея обаче води неизбежно и до засягане на проблема за времето и ето: следва прочит на Йовковата творба „Жетварят“, където този проблем е изведен на структурно равнище в анализа. Анализът се гради върху противопоставянето между линейното по своя характер време „хронос“ и времето „кайрос“ – особеното, съдбовно време на пробив на вечното във временното. В заключителния за първата част от книгата текст синхронният прочит на няколко белетристични текста, претворени на български език през първото десетилетие на нашия

век, показва, парадоксално на пръв поглед, може би, но в друг смисъл съвсем закономерно, че в романния наратив „битката за времето“ може да се окаже по-приоритетна от тази за пространството.

Вторият дял на книгата започва с обосноваването на понятието „християнска лирика“. Във въвеждащия раздела текст е направен опит да се изгради типология на разновидностите в християнската лирика, с акцент върху диалогичните взаимоотношения в поетическия свят. След това в отделни етюди са онагледени част от измеренията на този тип лирика в творчеството на значими автори, вече споменати в уводния текст (от Стоян Михайловски до Ян Твардовски), т.е. следва се един по-скоро персоналистичен принцип на представяне, съответстващ и на традиционния дух на възприемане на лирическото като израз на субективното начало у човека. Включването на етюди за Кирил Христов и Дора Габе се определя от граничността на творчеството им, което се разполага „между“ християнската и нехристиянската лирика. Анализът на техни творби помага да се открият и уплътнят, по контраст, онези контури на християнския лирически свят, за които става дума във въвеждателния текст от раздела.

Книгата се отказва от заключителни думи (макар последният текст за „сълзата срещу абстракцията“ да е подходящ за завършващ акорд), защото авторът ѝ си дава ясна сметка, че и след извървения път християнската литература ще си остане трудна за дефиниране, особено в теоретичен план. Той и не се е стремил да я „закове“ като пеперуда в хербарий, а по-скоро да я обходи и обгледа от различни страни и в различни сравнителни ракурси, в по-близка и по-далечна перспектива. Все пак в края на своето литературоведско пътешествие е насъбрал известна увереност, че обектът на изследването му е добил малко по-плътни контури, което значи, че наистина съществува разпознаваемо в литературния пейзаж в очакване на следващи откриватели.

II. НАУЧНИ СТАТИИ

1. Християнската лирика и моделите на нейното пораждање

1.1 Димитър Тополин и респиритуализирането на сонетната форма (**Dimitar Topolin and the Remodeling of the Sonnet Form**). – *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie (Cyrillo-Methodian Papers)*, 7, 2018, 135–149, <https://journals.umcs.pl/zcm/article/view/8385>, (посет. на 6.5.2023).

В огромното по обем и издадено все още само частично поетическо творчество на българския свещеник Димитър Попниколов-Тополин (1886–1962) сонетът, в неговата английска разновидност, заема централно място. Статията търси отговор на въпроса как поезията на Тополин се отнася към седемвековната европейска традиция на този авторитетен лирически жанр. Оказва се, че многобройните сонетни вариации в творчеството на Д. Попниколов работят последователно за преодоляване на култа към прекрасната човешка личност, превърната в идол от класическите западни образци на Ренесанса. Така Димитър Тополин се превръща в своеобразен български православен “Шекспир”, който се опитва да обнови сонетната форма, изпълвайки я с духовното съдържание на източно-християнската чувствителност и светоглед.

1.2 Творчеството на Ян Твардовски като модел за християнска лирика (**The Works of Jan Twardowski as a Model for Christian Poetry**). – *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie (Cyrillo-Methodian Papers)*, 6, 2017, 225–232, <https://journals.umcs.pl/zcm/issue/view/424/showToc>, (посет. на 6.5.2023).

Статията се явява продължение на заниманията на автора ѝ с творчеството на полския католически поет Ян Твардовски (1915–2006). Проследяването на това как се е

случило задочното „запознанство“ между този голям творец и неговия български читател и почитател представлява и кратък обзор на скромната все още рецепция на Твардовски у нас. По-нататък в статията се въвежда направеното от полския поет и съществено за дебата около християнската литература изобщо разграничение между „патриотично-религиозната поезия“, от една страна (към нея той храни уважение, „но не умее да пиш[е] в нейния дух“), и „религиозната лирика“, от друга. Твардовски стъпва на това разграничение, за да разгърне своя идеал за религиозна лирика в съвременността, а авторът на статията – за да предложи и обоснове един възможен и универсален модел за сътворяване на християнска лирика днес. Докато го прави, той привлича няколко примера от свои поетически творби, с които онагледява плодотворността на импулсите, родени от съприкосновението му с творчеството на Ян Твардовски.

2. Романът и дневникът

„Дневник без дати“ на Димитър Петканов между документалния и фикционалния разказ. – Във: Литературни форми на границата между документалното и художественото. Сборник с доклади от научна конференция с международно участие, проведена в СУ „Климент Охридски“, 17–18.11.2021 г. Съст. Н. Стоичкова-Иванова, М. Русева. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2022.

Статията тръгва от все още слабопознатата личност на отец Димитър Петканов (1886–1962), за да се концентрира върху последната му издадена литературна творба, романа „Дневник без дати“, завършен през 1952 г., но публикуван едва през 2021 г. В творбата на Петканов намираме жанрови форми, които се разполагат на границата между документалния (в широк смисъл) и фикционалния разказ, като биографичните и автобиографични „препратки“ задават най-съществената част от документалния пласт в текста, наред с честите цитати на коментирани от даяриста откъси от Библията. Друга характерна черта на романа е присъствието на нетипична за българската белетристика след Освобождението (1878 г.) фигура на свещеник, отдаден вярно и безкористно на своето

служение. Чрез анализа на спометатите характеристики търсим обяснение за някои особености на повествованието, разграничаващи „Дневник без дати“ от подобни романи, които се разгръщат като дневник на основния герой в тях.

3. Религиозното измерение в творчеството на Стоян Михайловски и Йордан Йовков

3.1 Оцелостяването на човека в късното творчество на Стоян Михайловски. – Във: П. П. Славейков, д-р К. Кръстев, Ст. Михайловски. Литература и социален опит. Съст. Б. Пенчев, С. Данова, Н. Стоянова, Кр. Йорданова. София, Парадигма, 2018, 250–266.

Кой е човекът, за когото става дума в заглавието на тази статия? На първо място това е лирическият Аз в поетическите текстове на Стоян Михайловски в творчеството му след 1905 г. Но това също така е и потенциалният читател на тези текстове, в голямата си част публикувани в тогавашната периодика. Художественото взаимодействие между тези две инстанции, на твореца и на аудиторията му, би трябвало да подпомогне осъществяването на едно двойно възстановяване – вътрешно, лично, и външно, обществено. Статията ми проследява част от стратегиите, които използват поетическите текстове на Михайловски, за да се случи това възстановяване на човека, на пръв поглед „излязъл“ от социалния опит, за да „влезе“ в литературата, но всъщност копнеещ за единна, метафизична цялостност на личността.

3.2 Вълкадин и Йов – между мълчанието и говоренето. – Добруджа, 31/2016, Сборник от Национална научна конференция „Йордан Йовков – мъдрият мълчаливец на българската литература“, 29–30.09.2015 г., Добрич. Съст. Кр. Митева. Ред. Кр. Митева, М. Трифонова. Регионален исторически музей – Добрич, Регионален исторически музей – Силистра, 2016, 187–197.

Статията се заема с анализ на един като цяло малко разглеждан в нашата критика Йовков разказ „Вълкадин говори с Бога“. Както подсказва и заглавието, прочитът на творбата се разгръща съпоставително – успоредено е поведението на известния старозаветен страдалец Йов и това на Йовковия герой пред лицето на голямото нещастие, което ги е сполетяло. Важни акценти в съпоставката са начинът, по който старозаветната библейска книга и разказът на Йовков се отнасят към „огласяването“ или измълчаването на страданието пред себе си, пред другите и пред Бога, както и реакцията на ситуацията на героя от страна на тези, които го обкръжават: в единия случай това са „приятелите“ на Йов, дошли уж да споделят страданието му и превърнали се в негови обвинители, в другия – хората от семейния кръг на Вълкадин, наблюдаващи отдалеч мълчаливия му и усамотен „разговор“ с Бога. Различната степен на осведоменост на читателите на двете творби също е взета предвид при съпоставянето им.

Финалът на статията ни насочва към предпазливото заключение, че – за разлика от библейския Йов – персонажът на Йовковия разказ, който изглежда не получава какъвто и да е отговор от страна на Бога, се оказва на една поредна граница в художествения свят на „певеца на Добруджа“, разположена между видимия и невидимия свят, между разбираемото и това, което не може да бъде разбрано, между човешкото и божественото. Граница, където – парадоксално – „нещата на предела“, свързани с огромна душевна болка и страдание, могат да се изговорят само чрез мълчанието.

4. Творчеството на Достоевски и неговата българска рецепция

4.1 Образът срещу идеята. Сравнителен прочит на „Престъпление и наказание“ в посттоталитарна перспектива. – Във: Антропологията на Достоевски. Човекът като проблем и обект на изобразяване в света на Достоевски. Материали от международния симпозиум в София, 23–26.10.2018 г. Съст. и обща редакция Е. Димитров. София, БОД, ИЛ при БАН, СУ „Св. Климент Охридски“, 2021, 286–295.

Възможно ли е една идея дотолкова да превземе личността, която е обзета от нея, че да я „погълне“ и да я обезличи съвсем, като я сведе до абстрактна мисловна конструкция? Ако се вярва на известните думи на П. Верховенски за Кирилов в „Бесове“, това е възможно в света на Ф. М. Достоевски – в него персонажът може да бъде „изяден“ от Наполеоновата идея, от идеята за „човекобога“, или от идеята за „всепозволеността“, за да се ограничи с три христоматийни примера. Като се фокусира върху критически текстове от началните томове на годишника на Немското общество „Достоевски“ и от алманаха на Българското общество „Достоевски“, статията показва как в романа „Престъпление и наказание“ конкретният образ на човека и човешкото се противопоставя на утопизма на идеологическата конструкция.

4.2 Le mal métaphysique chez Dostoïevski et ses interprétations dans la critique contemporaine bulgare. – In : « La Révolution a été faite par les voluptueux ». La force du mal dans l'oeuvre de Dostoïevski. Sous la direction de Natalia Leclerc et Anne Pinot. Paris, Hermann, 2019 (Coll. Des Morales et des Hommes), pp. 309–324.

Родила се в резултат на участието ми в международната конференция „Силата на злото в творчеството на Достоевски“, която се проведе в началото на 2014 г. в Университета на Западен Бретан, Франция, тази статия си поставя две задачи. Първата е да даде възможност на френскоезичната аудитория да се докосне до постиженията на слабо

познатата като цяло за нея българска достоевистика и особено на съвременната; втората – да го направи през призмата на проблема за онова вътрешно, дълбинно зло, назовано от мен „метафизично“. Става дума за зло, „което се ражда в душата на героя на Достоевски“ [...] „храни се от „появите“ на някаква идея, представяща се като тотална (т.е. стремяща се да обхване цялото човешко съществуване), но чиито резултати се оказват тоталитарни“ (разграничението между „тотален“ и „тоталитарен“ присъства в епиграфа към статията, принадлежащ на Андре Малро).

Оказва се, че прочитът на представителните критически трудове от български автори, излизали в периода между 1971 и 2012 г., може да бъде ясно фокусиран върху три основни фигури при Достоевски, които възплъщават за тези автори метафизичното зло пар екселанс – фигурите на Наполеон, на дявола и на Великия Инквизитор. Изложението преминава последователно през разглеждането им, като се опира на интерпретации, принадлежащи на критици с различен изследователски бекграунд – литературоведски, философски, богословски и дори... математически. Този факт се обяснява най-вече с тенденцията полето на изследванията върху Достоевски в България да се отваря свободно за широк кръг ценители на писателя след политическите промени през 1989 г.; тя намира своята кулминация през 2011 г., когато в София се учредява Българското общество „Достоевски“, успяло да синхронизира успешно разнопосочните интелектуални търсения на своите членове.

Основен извод от осъществения прочит е, че акцентът, който българските автори поставят върху изследването на тоталната или „абсолютна“ идея, обсебваща и измъчваща персонажа в романия свят на Достоевски – идея с утопични черти и с негативни въздействия за него и за околните – със сигурност има общо с преживения от тях тоталитарен опит, спотаен зад критическите им текстове (в статията читателят ѝ ще открие и „противоотровата“ на абсолютната идея – противоотрова, подсказана в творчеството на Ф. М. Достоевски и изтъкната от част от нашите критици.). Колкото до въпроса защо българските изследователи отдават предпочитание на фигурите на Наполеон и на Великия Инквизитор (за сметка на дявола), главен фактор за това е, че „...и добре засвидетелствана историческа фигура като Наполеоновата, и по-скоро въображаема фигура като тази на Инквизитора се радват на известно историческо битие – едновременно конкретно идентифицируемо във времето и натоварено с повтарящо се символично значение. А

тъкмо от тази особеност подобни фигури извличат своята истинска стойност за писателя, читателя и изследователя.“

5. Други

За една невинна езикова игра и нейните виновници [прочит на „Пук“ на В. Петров в немскоезичен контекст]. – Във: България–Германия: език, литература, култура (Юбилейно издание 20 години *Vulgaricum*) / *Bulgarien–Deutschland: Sprache, Literatur, Kultur (Jubiläumsausgabe 20 Jahre Vulgaricum)*. Ред. и съст. А. Бояджиев, Ю. Стоянова, К. Михайлов, Р. Иванова-Кифер, Б. Андреева. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2020, 117–126.

Статията се занимава с вербалната комуникация между деца и възрастни в приказката „Пук“ на българския поет, преводач и драматург Валери Петров (1920–2014), една творба, родена през 1983 г. и публикувана три години по-късно като последна част от книгата „Пет приказки“. Анализът на езиковото поведение на двамата главни герои – петгодишното момиченце Лили и дълбоководната риба Хрили, показва как те последователно сменят ролите си на „ученичка“ и „учител в живота“ (който се чувства отговорен и за правилните езикови употреби) и така могат да се учат един от друг.